

Ольга Луковська
(Львів)

**ПАРАДИГМА «НАЦІОНАЛЬНОГО»
В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТКАЦТВІ
(на прикладі творчості львівських митців кінця ХХ століття)**

У статті досліджено проблему «національного» у творчій практиці українських митців професійного ткацтва; здійснено аналіз інтерпретації мотивів народного мистецтва, фольклору, етнографії в авторських творах, а також образно-змістових, композиційних та виражальних засобів.

Ключові слова: *художнє ткацтво, митець, традиція, інтерпретація.*

In this article the problem of «national» is considered in the creative practice of Ukrainian professional weaving artists. Interpretation of the folk art motives, folklore and ethnography in author's works are analyzed. Also the article analyzes the imagery and content, composition and expressive means.

Keywords: *weaving art, artist, tradition, interpretation.*

В статье исследуется проблема «национального» в творческой практике украинских мастеров профессионального ткачества; осуществляется анализ интерпретации мотивов народного искусства, фольклора, этнографии в авторских произведениях, а также образно-содержательных, композиционных и выразительных средств.

Ключевые слова: *художественное ткачество, мастер, традиция, интерпретация.*

Актуальним завданням українського мистецтвознавства є не лише вивчення багатої спадщини вітчизняної культури, але і її рецепції в сучасному мистецтві. У цьому контексті важливим є дослідження проблеми «національного» у творчій практиці українських митців професійного ткацтва.

Своєрідним мистецьким явищем, розвиток якого ґрунтується на давніх народних традиціях, постає художнє ткацтво Львова кінця ХХ ст. У зазначений період у цьому виді декоративно-вжиткового мистецтва утвердилася система естетичних цінностей з властивою їй своєрідністю образно-виражальних засобів. Водночас львівське професійне ткацтво є складовою всього українського художнього ткацтва, а тому зіставляється з його контекстом.

З огляду на актуальність теми, характер поставлених завдань та принцип комплексного підходу, покладений в основу дослідження, при написанні статті було використано значну кількість літературних джерел. Серед них варто виокремити праці з українського народного мистецтва, де значну увагу приділено художньому ткацтву, його історії, традиціям, регіональним особливостям [2; 7; 9; 10]. Окремі аспекти досліджуваної теми, зокрема роль національних традицій, а також проблеми творчості провідних львівських митців художнього ткацтва, було висвітлено в публікаціях

Л. Жоголь, Т. Кари-Васильєвої, О. Луковської, О. Никорак, Г. Стельмащук та інших науковців [1; 3; 4; 11; 12]. Аналіз літератури свідчить про фрагментарність дослідження та спонукує до подальшого вивчення теми.

Розгляд мистецької практики львівських митців показує, що національний характер притаманний більшості творів художнього ткацтва. Прикметною рисою є звернення українських художників до цілого комплексу традицій народної художньої творчості. Аналізуючи в цьому контексті мистецькі твори, відзначаємо, що на формування творчості авторів вагомий вплив мало народне мистецтво, етнографія як джерело поступу професійної художньої культури. Своєрідність національних витоків української народної творчості пов'язана з релігійними традиціями України.

Митці спираються на потужний досвід народу як на живий носій вічних духовних цінностей. Українські звичаї, що формувалися з доісторичних часів, відображали найрізноманітніші потреби народу, поповнювали його матеріальну і духовну спадщину. Важлива роль, зокрема, належала усному фольклору, який завдяки мові передавався з покоління в покоління та був базою національної свідомості і культури.

У кінці ХХ ст. митці по-сучасному трактували явища національної історії, релігії та культури, відображаючи їх у площині філософсько-етичних понять. Сприйняття художниками «національного» ускладнилося через звернення до змістових пластів, народних знань, вірувань, обрядів і звичаїв. Надзвичайно важливим при цьому є взаємозв'язок та взаємозумовленість минулого із сучасними тенденціями, унаслідок чого творяться нові традиції. Традиції не розцінюються як щось застигле, звернене лише до минулого. У тісному зв'язку з новаціями вони виконують творчу функцію і становлять основу життєдіяльності мистецтва, а варіативність є прикметною їх характеристикою.

Особливо відчутний цей зв'язок у гобеленах, тематика яких пов'язана з фольклором і народним побутом. Засобами художнього ткацтва М. Білас, І. Винницька, Л. Крип'якевич, Н. Паук, С. Шабатура відображають українські звичаї, танці, поетичні образи усного та пісенного фольклору, що трансформуються через асоціативне авторське сприйняття. Багатьом гобеленам властива сюжетна наповненість і монументальність вислову. Ці роботи створюються крізь призму декоративності, а в композицію часто включаються мотиви традиційних килимових орнаментів, використовується ритміка візерунків народних плахт і верет, застосовуються традиційні текстильні техніки виконання, національний колорит. Народні декоративні мотиви, що мають неповторний національний характер, межують у творах із власними стилізаціями художників.

Зазначимо, що декоративність є однією з провідних тенденцій, що вирізняє львівську школу художнього ткацтва. Загалом, поняття «декоративності» характеризується площинністю, лінійністю, узагальненістю, умовністю пропорцій і масштабу, ритмічністю, симетрією або асиметрією, нюансами та контрастами, локальністю або умовністю кольору, доповненням композицій орнаментами, текстом, фактурами [13]. Ці риси тією чи іншою мірою проявилися в роботах О. Куцої, Н. Паук, О. Риботицької, О. Парути-Вітрук, М. Шеремети, З. Шульги, але кожен з митців, вкладаючи в поняття декоративності власне художньо-сміслові навантаження, індивідуально вирішував композиційні, колористичні й образно-пластичні завдання, досягаючи оригінальності та гармонійності зв'язків свого твору з навколишнім предметно-просторовим середовищем.

Розглянуті вище тенденції можна продемонструвати на прикладі конкретних авторських творів провідних митців ткацтва, у яких ці тенденції виявилися особливо яскраво.

Сильне «національне» начало прочитується майже в усіх творах М. Біласа – митця глибокої культури та широкого творчого діапазону. Фольклорно-етнографічною основою, різнобарвним колоритом і поетично-мелодійним настроєм відзначаються гобелени художника, створені за гуцульськими мотивами. У гобелені «Гуцульська

сім'я» фігури людей у національних строях розміщено на тлі типового для Гуцульщини орнаментального килима. Прикметним для М. Біласа є зображення портретних образів. Виразна фольклорна мова звучить у таких парних портретах його авторства, як «Куми», «Князі», «Наречені». Ці твори вирізняються не лише багатством колориту і фактури, а й оригінальною формою – вони мають по краях фігурне викінчення [5; 6].

До портретних зображень у гобелені звертається й Н. Паук. Глибина образного змісту та оригінальне вирішення композиції притаманні її творам «Вінок Кобзареві», «Леся Українка». Попри те, що гобелени виконані в різні роки, у них простежується спільний підхід до побудови композиційної схеми: обидві роботи створені за принципом українських народних килимів – основне зображення замкнуте темним обрамленням та органічно поєднується з ним, утворюючи цілісно завершену композицію.

Багатством засобів художньої виразності та образно-емоційним звучанням вирізняються й інші гобелени Н. Паук. Художниці властиве глибоке розкриття національної теми, де перегукуються і історія, і фольклор, і народні звичаї. Про це свідчать такі роботи, як «Ярослав Осьмомисл», «Бойківщина», «Данило Галицький», «Великодній» та багато інших.

У динамічній композиції гобелена «Пробудження» увага Н. Паук концентрується на монументальній, сповненій героїчного піднесення, постаті жінки в центрі твору, яка уособлює Україну. Твір побудовано на контрастних співвідношеннях сіро-білих, чорно-зелених і червоних кольорів, що підсилюють емоційне звучання образу.

Народні звичаї лягли в основу гобелена «Івана Купала на Волині», який Н. Паук виконала в співавторстві з Л. Крип'якевич. Багатофігурний твір вирізняється образною насиченістю та складним композиційним вирішенням. Вдало знайдені масштабні співвідношення кольорових і тональних мас органічно вписуються в інтер'єр музею, для якого він був призначений. Синьо-вохриста, багата на відтінки кольорова гама надає гобелені «національного» звучання. У роботі бачимо використання геометричних орнаментальних мотивів, виконаних у техніках «перебірною» ткацтва, «за межову нитку», меланжування тощо.

Відзначимо, що для львівських професійних художників використання традиційних техніко-технологічних засобів мало принципове значення: на основі традиційних технік і нововведень створювалися нові образи, розкривалися нові художні можливості тканого виробу.

Під час створення художніх творів особливу увагу митці приділяли кольору та його виражальним можливостям. Художникам притаманне національне відчуття кольору, виникненню та становленню якого сприяло звернення не лише до українського народного ткацтва, а й малярства – творчості Ганни Собачко, Марії Приймаченко, Катерини Білокур. Неповторність світосприйняття того чи іншого художника проявляється також в особливостях авторської манери виконання, розумінні властивостей матеріалу, сміливому застосуванні різних технік.

Важливою тенденцією творчості майстрів професійного ткацтва всіх поколінь є зацікавлення художньою цілісністю й багатозначністю образів трипільської культури, творчістю скіфів і сарматів, давньослов'янською архаїкою. Тематичний діапазон охоплює прадавні часи, міфологію, давні космогонічні уявлення тощо.

Усе це дає можливість для широких образних асоціацій та узагальнень, які втілюються авторами в декоративних композиціях. Художні образи часто трансформуються в символи, адже справжнє мистецтво завжди символічне. Автори намагаються вникнути в сутність таємничих оберегів і знаків, прагнуть розшифрувати їхню таємницю та семантичний зміст, представити у своїх творах в нових виразних якостях.

Взаємодія традиції із сучасністю виливається у низку цікавих, оригінальних вирішень у творах Н. Дяченко-Забашти, С. Бурак, Т. Печенюк, О. Приведи, М. Шеремети та інших.

Так, образ кам'яного збруцького ідола декоративно інтерпретує М. Шеремета у творі «Світовид». Постать ідола доповнюється знаково-символічним зображенням

фігур людей і звірів. У своїй роботі художниця використовує елементи орнаментального перебірного ткацтва. Вона виконана в ахроматичній гамі з додаванням червоного кольору, що тут не лише підсилює емоційне звучання, а й відтворює саму атмосферу давньої епохи.

Художники використовують також багату символіку українських писанок. Асоціативне зображення писанкових мотивів присутнє у творах майже кожного митця. Тенденція до образно-асоціативних рішень простежується у творах Н. Валенюк «Великдень», О. Барної «Писанка», І. Данилів «Далекий спомин», Л. Квасниці-Амбіцької «Писанки», Т. Печенюк «Джерела», О. Луковської «Народження весни», З. Шульги «Зародження руху» та ін.

Отже, аналіз творчої практики художнього ткацтва свідчить про активне звернення митців до традицій національної культури та використання їхніх образів у своїй творчості. Художні твори демонструють багатство образно-композиційних рішень і багатогранність художньо-виражальних засобів. Незважаючи на різноманітність творчих задумів, митців об'єднує низка спільних рис, а саме – філософський підхід до обраних тем, декоративність художнього виразу, образність та метафоричність мови.

Матеріали статті можуть бути використані для теоретичного узагальнення провідних тенденцій розвитку українського художнього ткацтва, написання методичних розробок, підготовки курсів лекцій з історії українського декоративно-вжиткового мистецтва для студентів художніх спеціальностей.

1. Жоголь Л. Декоративное искусство в современном интерьере. – К. : Будівельник, 1986.
2. Кара-Васильєва Т. Традиції в народному мистецтві // Образотворче мистецтво. – 1980. – № 6. – С. 9–11.
3. Кара-Васильєва Т. Сучасне декоративне мистецтво України – нова парадигма // Наукова збірка «Міст». – К. : ВХ Студіо, 2003. – С. 69–78.
4. Луковська О. Мотиви природи у творчості львівських художників ткацтва другої половини ХХ ст. // Вісник ХДАДМ. – 2007. – №. 10. – С. 65–68.
5. Михайло Білас. Каталог / упоряд. О. Білас-Березова. – Музей М. Біласа в Трускавці ; Національний музей у Львові, 1995.
6. Михайло Білас. Ткацтво, аплікація, вишивка. Каталог / упоряд. О. Білас-Березова. – Дрогобич : Добре серце, 2004.
7. Народні художні промисли УРСР. Довідник / відп. ред. Р. Захарчук-Чугай. – К. : Наукова думка, 1986.
8. Никорак О. Сучасні художні тканини Українських Карпат. – К. : Наукова думка, 1988.
9. Савицкая В. Современный советский гобелен. – М. : Советский художник, 1979.
10. Савицкая В. Фольклор и история в гобелене и керамике // Декоративное искусство СССР. – 1984. – № 7. – С. 1–5.
11. Стельмащук Г. Національне в творах львівських митців сучасного художнього текстилю // Художній текстиль. – Л. : Поллі, 1998. – С. 30–35.
12. Соколюк Л. Д. Проблема національної форми в українському мистецтві та мистецтвознавстві ХХ століття // Вісник ХДАДМ. – 2002. – № 7. – С. 51–60.
13. Станкевич М. Морфологія – система видів мистецтва // Автентичність мистецтва. – Л. : Афіша, 2004. – С. 9–18.